

DVD

Ha hallgattál volna

Gaál István: *Sodrásban*

■ A hét végén a Hír Tv egyik magazinműsora azt firtatta, hogy hova lett a magyar filmgyártásra az elmúlt nyolc esztendőben fordított temérdek pénz, s ezen belül előszedték azon örök gumicsontot is, hogy „miért rosszak a magyar filmek?”. A kérdést épp Jancsó Miklósnak sikerült nekiszégezni, aki – örök jó szokásához híven – egy anekdotával válaszolt, ami nagyjából úgy foglalható össze, hogy amikor az előző államfő ugyanezt kérdezte tőle, ő azt válaszolta, hogy vissza kéne váltani a rendszert, és akkor megint érdekes lenne úgy a művelt nagyvilág, mint önhazánk széles közönsége számára, hogy mit mondanak a magyar filmesek.

Nos, azon túl, hogy erről (hogy érdekes lenne) nem vagyok meggyőződve, mint ahogy arról sem, hogy most ne lenne érdekes – ennyi erővel nyugodtan kereshetnék az érdeklődésben (vagy éppen a hiányának okai közt) a bajok gyökerét. Mindazonáltal megértem azt is, aki úgy látja, hogy a legjobb úton haladunk Jancsó felvetésének beteljesedése felé, s mindjárt oly jó filmek születnek itt, mint a pinty, csak győzzük dekódolni őket.

És álljunk meg egy további szóra még itt, amihez a Magyar Nemzeti Filmarchívum – nagyszerű és hiánypótló szériájának – újabb kiadványánál keresve sem találhatnánk jobb apropót. A *Sodrásban* (1963) ugyanis a hatvanas-hetvenes évek magyar filmkészítésének olyan eszmei és gyakorlati alapvetése, amin játszi könnyedséggel modellezhető az egész híres akkori filmkészítés. Arról már nem is beszélve, hogy milyen messzire érő hatással volt e mű a magyar filmművészet későbbi alakulására is – egészen odáig, amit most sikk feszegetni (mér' rosszak a maiak). Legutóbb konkrét, felcímkézhető megjelenésére

Mundruczó Kornél *Delta* című filmjéből emlékszem – de hát az ember nem úgy ül moziba, hogy vajh' látok-e majd egy szép Gaál-idézetet.

A *Sodrásban* kapcsán ugyanis egyszerre mondható fel jó okkal mindkét aranyigazság (más szavakkal közhely), hogy akkor volt igazán jó a magyar film meg ellenkezője. Sorra hoztuk ugye Cannesból és Velencéből a díjakat, de akkoriban (1964-ben) tette fel Csurka, Irói (sőt forгатókönyv-írói) munkássága szerves részeként a gyorsan szállóigévé váló, már itt is említett kérdését: miért rosszak a magyar filmek?

Nos, azért ad könnyen érthető és hiteles választ minderre a *Sodrásban*, mert valójában két film az (sőt, még az is lehet, hogy három). Az egyik a képek beszélnek, másikon a szereplők, s még egy művészi igényű dokumentumfilm is elvesztett a zavargó Tiszában. S mindhárom film ebben az egyben, amint teheti, elszakad az alaptörténettől (amennyire csak tud, jobban már nem is lehetne: egyebek mellett ott is erősítve a sorok között olvasás praxisszerű művelését, ahol semmi szükség nem lenne rá), így aztán a kezdeti képek nagy ígéretéhez képest nem egy akkorát ka-

punk, hogy belerogyunk, hanem inkább több laza, lábon kihordható sorozást. Abból is legalább kétféle: a képek erős kezdés után enyhülten peregnek tovább, a szöveg folyamatosan bicskanyitogató bár, de a mostani DVD-premierén mégis jobban fáj vélhetően, mint anno, amikor B. Nagy László magyarázta másnap az *Esti Hírlapban*...

A történet mindemellett határozottan izgalmas, fiatalok egy csoportja (alacsonyabb sorból éppen folyó tanulmányaik és a proletárdiktatúra, illetve a konszolidáció segedelmével felemelkedő jóarcú, csinos reménységek, a kor sztárjelöltjei: Moór Marianna, Drahota Andrea, Kozák András, Szersén Gyula és a többiek) a Tisza partján hancúrozással múlatja a nyáridőt, s szeretlen jókedvükben észre sem veszik, hogy valamelyiküket elragadja a víz. Eztán a társ kétségbeesett keresése, a gyász, majd az okok kergetése, vád és önvád ideje jön el. Az elmesélt felütést páratlanul dinamikus, nagy hangulatfestő erejű (fekete-fehér) felvételekben mutatja meg a rendező-operatőr páros, kompozíciójukban döntő szerepet bízva a filmzenére. Dőlnek és szaladnak a fák, fiatalok iramodnak a parti homokon, s fut a folyó, siet a

víz, és áttűz a nap mindenben. Nem érthette váratlanul a kor figyelmes nézőjét ez az erő, ez az összhang és ez a dinamika, hiszen Gaál és Sára Sándor már 1957-es (ahogy mondani szokták: azóta legendásá vált) főiskolai vizsgafilmjükben, a *Pályamunkásokban* erre ment rá: a kép, a mozgás és a zene harmóniájára (soha ígéretesebb, egyszerűsre mind a korszellemhez simulóbb antrét!). Mellesleg abban is komoly (bár jóval kevésbé harsány) szerepet adtak a folyónak, a felvétel helyszíne a Dunakanyar, a zobi vonalon verik a „kutya-füle, kutya-füle” ütemére a sín alá a zúzott követ a főszereplők.

Első látásra tehát nyugodtan mondhatnánk, hogy amíg a képek erejére támaszkodik a dramaturgia, minden a legnagyobb rendben van, s amikor meg jön a beszéd, minden behal, még a képek is (olykor például beszélő fejek próbálják fokozni a drámaiságot – persze hogy sikertelenül). Sőt, alkalmanként a képek más, kitérő irányt vesznek, helyes kis dokumentarista, olykor kommentár nélküli betétekben mutatják a vidéki élet ilyenkor (ha valakit elvisz a víz, vagy múlik az ő idejük, s lejár) jellemző rítusait, gesztusait.

Amikor meg tisztán a beszéd, a szereplő jajsza viszi/vinné előre az eseményeket, az már nem is annyira a vízbe fúlt fiú történetének szöveges előadása, hanem sokkal inkább az *Egy mondat a szarnokságról* akaratlan illusztrációja. A napnál is világosabban derül ki belőle, hogy a rendszer határozottan és sikeresen formálta a neki megfelelő képre – logikusan a legfogékonyabb korokban – a pácienseit (voltaképpen a sajátjára: komplexusosra és gyávára), beleértve filmhősöket és filmkészítőket egyként.

Összegezve így csak annyit mondhatunk, éljenek a lehetőséggel, amit ez az új és kitűnő minőségű kiadvány kínál, mert a *Sodrásban* egy mozgókép-művészeti értékekben (és olasz hatásokban, közelebből Antonioniéban) gazdag, művészeti és kortörténeti kulcslelet.

- ts -

A Magyar Nemzeti Filmarchívum bemutatója